

Tit halapljivo jede. Gladan je, potrebna mu je energija da prebrodi taj trenutak. Berenika nije pipnula jelo. Skame-nila se, bulji u tanjir. Plače. On je grli. Ona želi da ode, on je zadržava. Kakvo sam ja to čudovište?, kaže Tit dok posled-nji put briše suze ženi koju je toliko voleo, ali ne menja svoju odluku. Tit voli Bereniku, a napušta je.

Tit ostavlja Bereniku da ne bi ostavio Romu, zakonitu suprugu, majku svoje dece. Odavno više ne voli Romu, ali ona je hrabra, trpeljiva, puna razumevanja, Tit odlučuje da ništa ne promeni, da ništa ne uništi, prilazi Romi i kaže joj: primi me nazad; a Roma ne može da podnese da Tit tek tako napusti zamak njihovih godina, i prima ga nazad.

Te večeri kada ju je Tit ostavio, Berenika ne može da stoji na nogama. Čim je došla kući, legla je u krevet. I u vodoravnom položaju, oseća da je predugačka i nestabilna. Sve oko nje se okreće, muka joj je. Ne uspeva da povraća. Ponovo legne, a mučnina joj stiže iz daljine, iz zabačenog i nemuštog dela želuca koji se obično ne oglašava, ne izlazi na površinu. Čemer u duši i žuč iz želuca dolaze sa istog mesta u telu. Titov odlazak ostavlja crnu mrlju na njenoj koži. „Adam je pre greha bio dijamant, a posle greha postao

je ugalj“, napisao je Sen-Siran, saučesnik Kornelija Jansena.

Kažu da je za oporavak od ljubavne patnje potrebno godinu dana. Kažu i gomilu drugih stvari, toliko banalnih da zamagljuje istinu.

Ljubavni jad je bolest, fiziološko stanje, organizam mora da se oporavi.

Jednog dana, sećaćeš se samo lepih trenutaka (to je najapsurdnije što je ikada čula).

Izići ćeš iz ovoga jača.

Kažeš da nikada više nećeš voleti, ali videćeš.

Život uvek pobedi.

I tako dalje.

Takve rečenice stižu do nje, ušuškavaju je i ljuljuškaju. Da bude sasvim iskrena, potrebno joj je blebetanje za oporavak. Govor koji oko nje širi empatiju poziva se na univerzalnost i pragmatičnost, za nju je krevet od lišća, da položi svoje siroto telo. Ponekad poželi potpunu tišinu, krug bliskih ljudi među koje će sesti, a oni će je gledati i slušati bez ijedne reči.

A onda, jednog dana, usred jedne tuđe ispovesti, kao odgovor na njenu, čuje: A za me Istok tad postade pust i prepun čame!

Glas je ozbiljan, pogled bludi, grudi se pokreću. Dirljivo je i patetično. Jedinstveno, a horski, taj glas doziva drugi glas, koji doziva naredni, i tako u beskraj. Nasmejala se.

Te večeri, kada se vratila kući, uzima sve Rasinove komade iz svoje biblioteke. *Andromahu, Fedru, Bereniku*. Neki joj nedostaju, koliko ih je napisao? Kupiće odmah i ostale.

Našla je način da preživi, njenu svakodnevicu ispunili su zvuci i pokreti. Pripremi sebi šolju čaja i čita naglas, satima. Ne ume tačno da izgovara aleksandrince, ali se trudi. Guta samoglasnike, ne zna koju reč treba povezati s prethodnom. Mnogo radi, napreduje, sve je zadovoljnija kako se reči kotrljaju i oblikuju se u njoj i u drami, nose je sa sobom, a da se ona pritom i ne pomeri. Kada joj se glas umori, skuva novu šolju toplog čaja i pije ga u malim gutljajima. Ponovo šapuće stihove, jer i dalje ima potrebu da joj usne klepeću, pomeraju se i ostvaruju dodir između vazduha i tela. Ne može samo da gleda, potrebno joj je i da ih sažvaće.

Blebetanje u svrhu njenog oporavaka se menja. Između aforizama, sada se ubacuju stihovi od dvanaest slogova, naučeni u gimnaziji ili nenaučeni; stihovi koje je čula u Komedi-Fransez, kruti i starinski, strani su joj toliko da čas dobije želju da otputuje u tu zemlju gde ljudi tako razgovaraju, a čas da im se naruga, slatko ih ismeje, da svojim grubim izgovorom razori prisne, pogrešno naglašene slogove, u svakom pogledu suprotne njenom izgovoru, ako uopšte postoji suprotnost jednom takvom jeziku.

Kako kojeg dana, citira: *Sužna, vazda tužna, plaha – zar hoćete da vas voli Andromaha (...) Zar mrzeti večno?*

Stalno kažnjavati? ili *Sve se zaverilo da me kinji, mori*. Ili ovo, *Cezarejom dugo lutah*. Uvek nađe stih koji prati ob-rise njenih raspoloženja: bes, usamljenost, obamrlost... Rasin je, kaže, samousluga ljubavne patnje, kao da stvara protivtežu ozbiljnosti koju njeni citati izazivaju kada ih ubaci u razgovor.

Rasin je napisao samo dvanaest drama. Poređenja radi, Kornej ih je napisao trideset tri, Molijer takođe tridesetak. U to doba, čak i beznačajni autori bili su plodni. Dve poslednje tragedije Rasin je napisao samo zato što su mu naručene, inače bi se zaustavio na onih deset. Počinju da se postavljaju pitanja. Zašto je tako malo napisao? Šta je radio u preostalim godinama? Rembo za njega kaže da je najčistiji, najjači, najveći.

Zahvaljujući Rasinu, nisu joj bili potrebni ljudi kojima bi se ispovedala. Ko bi, uostalom, izdržao pod mlazom njene mlake, svakodnevnih patnje? Sve ljude što su joj bliski već je potrošila. I ona sama je, ranije, kada se nalazila u ulozi nekog kome se drugi poveravaju, smatrala kako je prepričavanje vlastite patnje jednako dosadno kao prepričavanje snova, ni najmanje vas se to ne tiče. Međutim, format tragedije je zbunjuje: dvadeset četiri časa nisu dovoljna da se likovi ubace u ključalu arenu nastalu nečijim odlaskom. Sa izuzetkom *Andromahe*. „Rasin polaznu i krajnju tačku postavlja toliko blizu da se radnja odvija u sasvim malom krugu“, kaže Lanson. Zamišlja taj majušni krug u kojem grme izlivi osećanjā i kletve, u njemu je kao kod kuće, ali koliko god da je govorila i ponavljala stihove svih tih nesrećnih junakinja, nije mogla da ih doživi kao prave sestre.

Jedan njen prijatelj, glumac, poverava joj da Rasinov jezik nema ničeg zajedničkog s jezikom drugih klasika, da je jedinstven, on ne bi umeo da objasni zbog čega, ali svi glumci to osećaju i znaju. Zbog muzike? Da, ali ne samo zbog muzike.

Kada citira Rasina, najednom postaje zaljubljena u Francusku, zna njegov repertoar, deklamuje ga, recituje njegove stihove u svom krevetu plaćući predveče, noću, danju, zorom, kao što bi to mogle činiti na hiljade francuskih žena zajedno s njom. Taj hor je toliko moćan da usisava čak i stihove muških likova, Antiohove, Pirove, Hipolitove, za koje joj se uvek čini da ih izgovara žena za drugu ženu. Duša mi je čista ko dan kada se budi.

Beleži polustihove u svoje sveske, zvučna imena koja će izgovarati na sastancima: Cezareja, Aul, Trezena, što neke njene sagovornike zabezekne, dok se drugi, naprotiv, nadovežu, recituju bolje i duže od nje, čitave tirade, a kad je među takvima, ona oseća bratstvo i istovremeno distancu. Zazire, nanjuši višak teatralnosti, učenu pozu, taštinu čoveka koji bi želeo da prođe kao zaljubljenik u apsolut, a u stanju je samo da nauči napamet njegov kôd. Rasin može podstaći glupost.

Ili pak postavlja sagovornicima zamke. Možda ću živeti dovoljno dugo da ga zaboravim. Pitaju je odakle je taj stih, primećuju da nije aleksandrinac, ona broji na prste, kaže da pogrešno citira, mora biti da je zaboravila jedan deo, ali to svakako jeste njegov stih. U stvari, to je citat Orsona Velsa koji se odnosi na Ritu Hejvort, uključuje i njega u svoj novi korpus. Dan po dan, prikuplja parčiće jezika kojim želi da govori o svojoj patnji, jezika kojim su govorile

druge žene pre nje, a njima želi da doda i svoj glas. Mogla je da ubaci i Dirasovu, njene reči hladne za žene jadne i zanete, i druga tragična mesta, Hirošimu ili Kalkutu, ali nije išla dotle. Dirasova je žena XX veka, stamena, pribrana, sestra očiglednog. Dirasova joj ničim ne bi pomogla.

Nije plam to više što mi dušu pali: svom snagom Venera na plen se strovali. Danima i danima, kruži oko ta dva stiha kao orao nad poljem. Plen se na kraju poistoveti sa ta dva stiha, a možda ih je i izmislila. Želi da razume odakle dolazi taj bes, ta sirova žudnja. Odgovaraju joj: od Grka, Latina, epohe, svi su tako pisali. Ona kaže ne, ne samo odatle.

Ne umišljaj svašta o njemu! Upozorili su je kada se pitala ko je u stvari bio taj tip što je tako dobro opisao ljubav žene. Ništa ona ne umišlja, osim da je sasvim lepo mogao živeti i da nije stvorio *Bereniku*, ali on ju je stvorio. Pa šta hoćeš od Berenike? Ne misliš, valjda, da si ti ona? Pocrvenela je, priznala da bi volela da joj Rasin postane brat u bolu, da bi joj to pomoglo. Smejali su joj se i čudili. Ona smatra da sve što može ublažiti patnju treba upotrebiti. S tim su se složili, samo neka nastavi.

Sakuplja podatke koje su joj donela prva istraživanja. Rasin je bio jansenista, dvorski čovek, pesnik tragičar, akademik, istoriograf, buržuj, ambiciozan, pohotan, hrišćanin, odbačen.

Zatim je pokušala da rezimira zaplete u njegovim komadima: Fedra voli Hipolita, koji voli Ariciju. Orest voli Hermionu, koja voli Pira, koji voli Andromahu, koja voli Hektora. Neron voli Juniju, koja voli Britanika. Roksana

voli Bajazita, koji voli Atalidu. Događalo joj se da pogreši, pobrka protagoniste ili da ne bude sigurna. Antioh voli Bereniku, koja voli Tita, koji voli... Na kraju je stavila Rim, imala je osećaj mračnog fatuma što ga napipava u pomrčini, a ništa ne dohvata, nište ne drži.

Nikada **A** ne voli **B** a da ta ljubav bude uzvraćena. Ima dana kad je odbojnost prema reciprocitetu uteši, jer je reciprocitet proglašen nemogućim, nespojivim sa ljudskom prirodom. Njena nesreća je zauzela mesto u hiljadugodišnjoj povorci, dok se sreća čini izuzetkom, čudovištem: Berenika voli Tita, koji voli Bereniku.

Nemoj, zaustavi se, ne diraj Rasina. Opet je upozoravaju koliko je to ozbiljno. Polomićeš zube. Tvoje sirote ručice nikada neće dosegnuti taj mermer. Rasin ti ne prepada, Rasin je Francuska. Ali ona želi da ga dotakne, upravo da stavi ruke na njega. To je izazov pun prkosa. Opklada. Ako bude razumela kako je taj provincijalac uspeo da napiše toliko ubojite stihove o ljubavi žene, razumeće zašto ju je njen Tit napustio. Taj čin je apsurdan, nelogičan, ali ona kod Rasina naslućuje mesto na kojem se muški princip sasvim približio ženskom, nalazi Gibraltarsku stenu između polova. Ali ovo neće priznati. Zvanično, želi da napusti svoje vreme, svoju epohu, da izgradi alternativni predmet svoje patnje, da oblikuje neku formu kroz zavesu svojih suza.

Odlučila je da pođe od početka. Zastanimo ovde začas, kaže sebi.

Dvadeset kilometara udaljena od zamka u Versaju, nalazi se jedna dolina. Sto stepenika vodi do njene najniže tačke, do opatije Por-Roajal. Uz potporne stubove opatije nekada su se nalazili Vajati, poljoprivredno dobro, nekoliko okruglih šimšira, povrtnjak i visoko drveće. Najvećoj francuskoj raskoši svih vremena ta dolina suprotstavlja svoj mir, svoje siromaštvo i spasonosno osećanje da se čovek tu može skloniti. Postavila je hipotezu: čitav Rasinov život staje u raspolućenost koju u njemu izazivaju ta dva mesta.